

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

9 An tempus in re distinguatur à motu.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94179](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94179)

quirat intrinsecam successione: ideoque continua successio in esse soli motui per se primo tribuitur.

VI.

Quomodo tempus sit in omni motu.

Atque hinc ulterius sequitur in omni motu continuo esse intrinsecam & realem durationem successivam: & consequenter, si nomine temporis sola huiusmodi duratio significetur, sequitur, non esse unum & idem tempus omnium motuum, sed multiplicari iuxta numerum & multitudinem motuum, & variari etiam iuxta motuum diversitatem. Quo sensu dixerunt multi Philosophi, tempus non esse unum tantum, sed plura. Cui sententiae consonat D. August. lib. 11. Confess. c. 23. dicens, *Audivi à quodam homine docto, quod Solis & Luna, ac siderum motus, ipsa sint tempora, & anni. Cur enim non potius omnium corporum motus sint tempora? An vero si cessarent celi lumina & moveretur rota signi, non esset tempus, & infra: Nemo ergo mihi dicat celestium corporum motus esse tempora, quia & cuiusdam voto cum sol steteret, ut victor Iosue praelium perageret, sol staret, sed tempus ibat: per suum quippe spatium temporis quod ei sufficeret, illa pugna gesta atque finita est. Probatur autem assertio eadem ratione, & ex eisdem principis, quibus similem probavimus de zwo & de duratione rerum permanentium corruptibilem, nam omnis res quæ in suo esse reali habet aliquam permanentiam, durat proprie in tali esse, quia durare nihil aliud est, quam permanere in esse, sed motus successivus permanent in suo esse reali, quaecunque illud sit: ergo durat. Rursum, omnis res, quæ in esse reali durat, per durationem realem & intrinsecam durat: ergo quælibet ex his reb. durat per durationem realem sibi intrinsecam: ergo multiplicatur hæ durationes iuxta multitudinem earum rerum, quæ sic durant. Atque hinc ulterius constat iuxta varietatem motuum continuorum esse varietatem in his durationibus, nam est eadem ratio & proportio.*

Varia temporis divisiones.

VII.

Tempus dividitur in corporeum, & spirituale.

Et hinc ortum habuit primaria divisio temporis continui, quæ etiam Theologi utuntur, dividunt enim tempus in materiale & spirituale: materiale est hoc physicum, quod in corporalibus motibus consumitur. spirituale vero est, quod invenitur in motibus spiritualibus angelorum. Quod non est intelligendum de motibus, qui ab angelis effectivè proveniunt, nam etiam motus corporum effectivè fieri possunt ab angelis, & in eis est vera actio transiens angeli moventis: tamè duratio eius ad materiale tempus pertinet, quia in se ac formaliter actio & motus materiales sunt, etiam si extrinsecam causam immaterialem respiciant. Sed intelligendum est de motibus, qui in ipsismet angelis existunt: possunt enim etiam illi moveri continue, si velint, localiter proprio motu in eis recepto, ut in seq. disput. attingemus, & dum sic moventur, tempus necessario consumunt, quia successio continua non potest intelligi sine tempore. Vnde sicut per illud tempus durat talis motus, ita in se habet intrinsecam durationem spiritualement & successivam quæ tempus immateriale appellatur. Quod etiam tempus cerni potest in quadam mutatione successiva spiritualis intensio- nis seu augmenti, quod inveniri potest in actibus intellectus, vel voluntatis angelicæ, quæ pro sua libertate potest intensius vel remissius operari cognoscendo vel amando: & ita etiam potest eundem actum magis ac magis continue intendere, continue etiam adhibendo maiorem conatum suarum virium per voluntatem suam. Quamquam enim hic modus operandi non sit angelo necessarius, nec fortasse multum accommodatus naturæ illius, nam facillime potest toto conatu sibi connaturali operari: tamen simpliciter non repugnat, subestq. angelicæ voluntati, quia nō plus conatur in his actibus quā vult.

Et quoad hoc, eadem est ratio de anima separata. Imo etiam in coniuncta locū habet: Nam licet multi contendat operationes intellectus & voluntatis animæ coniunctæ mensurari materiali tempore, propter concomitantiam & dependentiam aliquam à Phantasmatibus, de quo postea videbimus, tamen nemo probabiliter sentire potest, durationem intrinsecam horum actuum esse materiale tempus, cui ipsimet actus in se & in suo esse immateriales sint, & intrinseca duratio ab eorum esse non distinguatur: est ergo illa duratio immaterialis. Vnde si actus subito & ind. uisibiliter fiat & ita permaneat, duratio eius erit indivisibilis & instans quali angelicum seu permanenti: si vero contingat intensificationem talis actus successione continua fieri & augeri, duratio eius sine dubio erit immateriale tempus. Et eadem ratione, si habitus mentis seu animæ successivè ac continue intensetur, illa spiritualis alteratio (ut sic dicam) intrinsecam durationem spiritualement successivam & continuam includit, quæ ad hoc tempus spirituale pertinet. Atque proportionali modo in motibus materialibus siue argumentationis, siue alterationis siue localibus proprium materiale tempus includitur. Quanta vero sit diversitas inter has durationes, ab ipsius motuum, quibus insunt, intelligi potest, cum proportionem ab ea, quæ de cæteris durationibus diximus: quandam vero peculiarem differentiam inter successiones harum durationum infra tractabimus.

SECTIO IX.

An tempus in re distinguatur à motu.

Ecce questio facile etiam ex dictis definitur. Dicendum est enim tempus non distinguari à motu secundum rem, sed tantum secundum rationem, cum quod.

Ex generali principio quod duratio in re non distinguatur ab illo esse cuius est duratio, sed tempus est duratio motus: ergo in re non distinguitur ab ipso motu, sed tantum ratione. Neque potest in hoc reddi aliqua specialis ratio, ob quam maior distinctio sit inter motum & durationem eius, quam inter res alias & durationes earum: quin potius clarius quodammodo apparet, non posse hæc in motu distinguere ex natura rei. Quia omnino inseparabilis est à motu successivus aliqua mora, & permanentia in esse: unde ex hoc præcise, quod motus sit in rerum natura, etiam si omnem rem vel modum ex natura rei distinctum ab illo separemus, necessario permanet in esse, & consumit aliquam moram: ergo, cum tempus nihil aliud sit quam mora ipsius motus, fieri non potest, ut ex natura rei distinguantur. Neque ab hoc discordat definitio temporis ab Aristot. data, quod sit numerus motus secundum prius & posterius, id est, quod sit numerus partium motus sibi succedentium secundum prius & posterius: ergo ipsæ partes motus sunt, quæ tempus componunt secundum illum existentiam modum, quem habent in rerum natura, qui solum est secundum successione prioris & posterioris: nam hoc ipso efficiunt moram & permanentiam in esse ipsius motus: ergo & tempus ipsum non distinguitur in re ab hoc motu.

Secunda vero pars de distinctione rationis ab omnib. admittitur, habetq. fundamentum non solum in Arist. sed etiam in comuni modo loquendi. Omnes n. de motu & tempore ut de diversis loquuntur, & non putant illas voces esse synonymas. Vnde Aug. 1. Confess. c. 24. *tubes*, inquit, ut approbem, si quis dicat, tempus esse motum corporis: non tubes, nam corpus multum nifi in tempore moveri audio: & in fine cōcludit. Non est ergo tempus corporis motus. Ratione item probari potest

est, quia motus formaliter à præse solum dicitur ad terminum, tempus autem dicitur moram seu permanentiā in esse, quam necessario habet talis motus: ergo distinguuntur hæc saltem secundum rationem.

Difficultas præcipua circa distinctionem motus & temporis.

III. **S**ed contra hoc est communis, & non facilis obiectio in superioribus tacta, quia in eodem motu potest esse maius & minus tempus, & è conuerso, in duplo maiori motu potest esse æquale tempus: ergo distinguuntur plusquam ratione. Probatur consequentia, quia omnis separatio in re est certum indicium, alicuius distinctionis in re ipsa, ut patet ex dictis supra, Disp. 7. hæc autem est aliqua separatio in re, nam licet à motu non possit absolute separari tempus, potest tamen separari quodlibet tempus signatum, quod sufficit ad signum distinctionis, sicut etiam non potest corpus conservari sine omni vbi, quia tamen separari potest à quolibet vbi signato sufficiens argumentum est distinctionis ex natura rei. Quod vero ita sit præsentis, declaratur probando antecedens. Nam si primum mobile duplo maiori velocitate moueretur, circulo integrali solis æqualis motus esset ac nunc est, nam esset integer transitus æqualis mobilis per æquale spatium, tempus autem eius non esset idem quod nunc est: nunc enim est tempus integri diei: tunc autem solum esset semidiei, & ita potest tempus in eodem motu in infinitum diminui, sicut potest idem motus in infinitum velocior fieri. Et è conuerso, si Sol tardius moueretur, posset duos v. g. integros dies in vna circulatione consumere, & tunc motus esset æqualis ei, qui tunc est in vno die, tempus autem esset duplo maius: ergo est in re aliquid distinctum à motu, quando quidem eidem motui fit additio vel diminutio temporis.

Primæ responsio.

IV. **R**espondetur primo aliud esse in aliquo motu esse plus vel minus durationis realis, aliud vero quod motus ipse plus vel minus duret, secundum coexistentiam ad aliud tempus extrinsecum, aut verum, aut conceptum seu imaginarium. Sicut enim eadem duratio permanens quæ in se non crevit aut minuitur realiter, denominatur magis vel minus durare per coexistentiam aut comparationem ad tempus reale, vel imaginarium, & inde non colligitur distinctio in re inter durationem illam vel secundum se consideratam, vel ut maiorem aut minorem & illud esse cuius est duratio, quia totum ipsum esse permanet cum illa duratione: ita proportionali modo censendum est contingere in duratione successiva. Nam in eodem motu v. g. vnus circulus celi eadem est realis duratio, quia idem est reale esse talis motus, & consequenter eadem est realis permanentia eius, quamquam tota illa duratio per comparationem ad extrinsecum tempus, vel ad successionem imaginariam, magis vel minus durare posset iuxta velocitatem vel tardiorum transitum illius motus.

V. **A**tque ita ad argumentum, negatur in eodem seu æquali motu esse maiorem aut minorem durationem quoad realem entitatem eius neque id probat argumentum ibi factum ex velocitate vel tarditate motus, sed probat tantum æqualem motum posse magis vel minus durare, quod tamen non provenit ex eo quod habet plures, vel maiores partes durationis, sed ex eo quod illas partes habet magis aut minus transcurrentes (ut ita dicam) vel magis & minus quasi compressas & coniunctas quod provenit ex velocitate motus. Quod ita declaro, quia motus ille dicitur æqualis, qui habet æquales partes correspondentes partibus spatii, sed nulla est ibi pars motus, quæ non habeat partem durationis æque distinctam.

Tom II. Metaphys.

etiam à partiali duratione alterius partis, ac est distincta vna pars motus ab alia ergo sunt in eo motu tot partes durationis, quot sunt partes motus, & æquales quoad entitatem: ergo sicut ille motus dicitur semper æqualis propter eam causam, ita duratio erit semper æqualis quoad entitatem seu realitatem durationis. Ac deinde, sicut ille motus quamvis sit æqualis, dicitur tardior vel velocior propter diversum modum transitus aut extensionis quam habet per spatium, ita illa duratio, licet in re sit eadem vel æqualis, dicitur magis vel minus durare propter maiorem motus velocitatem, & minorem partium extensionem in comparatione ad successionem imaginariam.

Secunda responsio.

Secundo, ut hoc amplius declaratur, respondetur, motum tardum & velocem per idem spatium, licet dicantur æquales, tamen in re ipsa habere modum aliquem essendi distinctum ex natura rei: nam motum esse velocem, aliquis modus realis est, quia quod motus sit velox, nec per rationem fingitur, nec est extrinsecus denominationis, sed intrinsece convenit ipsi motui: est ergo realis modus eius: unde non est dubium, quin motus tardus & velox saltem quoad hos duos modos in re ipsa distinguatur. Quamquam incertum est, an in motu veloci motus ipse quoad suam substantiam distinguatur in re à sua velocitate tanquam à modo ex natura rei distinctio, & similiter motus tardus à sua tarditate: an vero illi duo motus inter se sint distincti, absque distinctione, quæ in singulis inveniatur inter substantiam motus, & modum velocitatis vel tarditatis ita ut motus velox non sit in re quid compositum ex motu & modo motus, sed sit simplex quidam motus per se ipsum sic factus, & consequenter motus tardus & velox distinguantur semper, ut duo motus distincti saltem numero, non ut vnus & idem habens duos modos. Et est quidem probabile se habere hoc posteriori modo, quia motus ipse cum solum sit quædam via aut dependentia, est tantum modus quidam ipsius termini, ut in superioribus visum est, & ideo non videtur hoc vel illo modo fieri per alium modum distinctum, sed quia ipsemet se ipso aliter sit. Nam sicut actio fit se ipsa, ita motus modificatur se ipso: & ideo, sicut variata habitudine actionis necessario variatur actio, ita variato modo ipsius motus, necessario variatur motus saltem secundum numerum.

Si hoc ergo supponamus, dicendum consequenter est durationem seu tempus non consequi motum absolute, sed motum prout in se factum, scilicet, ad motum sic velocem in tanto spatio consequi tantum durationis seu temporis: neque in ea duratione esse posse varietatem, nisi in ipso motu. Unde sit non recte inserti maiorem distinctionem inter motum & tempus, quam sit inter motum absolute, & motum velocem vel tardum, solum enim distinguuntur tanquam quid indifferens & abstractum per rationem. Tamen in re in motu veloci vel tardio non distinguuntur ratio motus à tali motu, & consequenter hæc duratio inclusa in quolibet eorum ab eo distinguitur. Sicut autem motus velox & tardus inter se in re distinguuntur, ita mirum non est, quod habeant etiam tempora seu durationes distinctas, quarum vna possit dici maior alia, non propter maiorem realitatem, sed propter diversum modum essendi, sicut vnus motus dicitur velocior alio, non propter maiorem realitatem, sed propter diversum essendi modum. Atque ita fit, ut vnusquisque motus ad suam durationem comparatus, vel è conuerso vnusquodque tempus ad suum modum non habeant in re distinctionem.

Quod si quis velit defendere in motu veloci (& idem est proportionaliter de tardio) motum & velocitatem

E e e 3

citatem

VI.

XI.

VII.

VIII.

Ad præteritum non facit, ut quod fuit, non fuerit: in quo sensu illud axioma profertur, sed faceret ut quod semel fuit, iterum sit, quod non est contra illud axioma imo hoc ipsum fit in reproductione rei permanentis: Neque etiam repugnat, quod tempus iam præteritum, nunc sit præsens, eo scilicet modo, quo tempus potest esse præsens ratione instantis: idem enim instans quod præteritum, potest nunc esse præsens, & eisdem partes continuare. Sed in hoc cauenda est æquiuocatio, & sophistica deceptio, nam tempus præteritum dicitur duo, scilicet tempus ipsum, & præteritionem, quæ constituitur per negationem existentie rei, quæ aliquando fuit. Cum ergo dicitur tempus præteritum iterum fieri præsens, non est excogitandum quod illud tempus quali retrocedat, & delinat esse sub priori negatione præteriti, & fiat præsens: nam illud inuoluit repugnantiam, ut dictum est, sed idem tempus quod semel fuit, & sic semper manet præteritum, iterum in rerum natura constituitur, & fit ita præsens. Quod vero dicitur, hæsternum, & hodiernum diem necessario esse duos dies, naturaliter quidem verum est, supernaturaliter autem dico, esse posse vnum & eundem diem bis repetitum: nam, sicut quantitas pedalis naturaliter non potest loco adæquari quantitati bipedali, supernaturaliter autem potest, si bis in loco ponatur, ut alibi satis tractatur: ita idem numero motus naturaliter non potest duplicem durationem explere: si autem bis repetatur in rerum natura, id fieri poterit sine repugnantia.

XV. Vt autem hoc melius comprehendatur, distinguendum est inter illud interuallum, seu spatium imaginarium successuum, quod mente concipimus tanquam necessario fluens ex æternitate, & realem durationem motus, quæ verum ac reale tempus appellatur. Hæc rursum realis duratio dupliciter potest considerari: vno modo absolute: secundum solam suam realitatem: alio modo ut coexistens, & quasi repleta (ut ita dicam) quandam partem illius imaginariæ successuum, cui coexistere concipitur. Nam sicut in corporibus concipimus quoddam spatium permanens, cuius aliquam partem replet quodlibet corpus in loco existens, ita in successione temporum concipimus quoddam spatium fluens & successuum cuius aliquam partem replet omnis motus realiter fluens: quod si fuisset motus ab æterno intelligeretur ut replet totum illud spatium, eiq; coexistens. Igitur, si realis duratio motus apprehendatur, ut coexistens tali parti illius successuum imaginariæ quæ præterit, & ut sic appellatur tempus præteritum, impossibile est ut sub ea connotatione, & rationis apprehensione iterum producatur, non quidem ex parte sua, sed ex parte alterius extremi. Et ratio est, quia illud spatium imaginarium fluens, concipitur ut omnino necessarium & immutabile in suo fluxu: & ideo pars eius, quæ concipitur ut semel præterita, non potest concipi ut iterabilis: Nam illud spatium, cum concipitur ut omnino necessarium non causatur, etiam concipi debet, ut habemus intrinsecam necessitatem in fluxu & ordine suarum partium, ac proinde, quæ semel præterit, non potest concipi, ut iterum rediēs. Ex quo fit, ut pars realis temporis quæ semel coexistit parti præteritæ illius successuum imaginariæ non possit iterum ei coexistere. Et ideo tempus præteritum sub hoc conceptu coexistentis, seu repletis talem partem spatii successuum imaginarii, non potest redire.

XVI. At vero ipsa duratio realis præteriti motus, quæ etiam fuit præteritum tempus, potest iterum fieri, ut coexistens alteri parti illius imaginariæ successuum. Et quia duratio ut coexistens maiori vel minori parti illius successuum imaginariæ, concipitur à nobis ut maior vel minor, etiam in se realiter non fit maior vel minor, ut clare patet, in indiuisibilibus dura-

tionibus, ideo etiam eadem duratio eiusdem motus si bis extendatur, seu extendi concipiat per duas partes illius successuum imaginariæ, etiam concipitur ut maior duratio, seu ut æquivalens duobus, verbi gratia aut tribus diebus, etiam in se non fit realiter maior, aut distincta secundum partes, sed eadē iterum. Neq; quoad hoc inuenio maiorem repugnantiam in successuum durationibus, quam in permanentibus. Et sane, quādoque loquimur de tempore præterito ut irreuerabili, seu quod iterum redire non potest, vel apprehendimus illam continuam imaginariam successuum omnino necessariam & immutabilem, vel, si simul concipimus aliquam realem durationem aut circulationem eam apprehendimus illam, ut existentem in tali parte, illius successui interualli: quæ neq; antea fuisse, nec postea esse iterum potest. Atque ita videtur locutus Augustinus dicto capite 23. 11. Confess. Nam cum dixisset, cessante motu cæli, pugnam solux actam esse per suum spatium temporis quod ei sufficeret, concludit dicens, *Vide igitur tempus quandam esse distensionem, & Damascenus libro secundo cap. primo, mentionem facit illius successuum imaginariæ, quā vocat, velut temporalem motum, aut spatium: quod (ait) vna protenditur cum rebus æternis. Vnde etiam protendi cum reali tempore. Et eiusdem spatii meminit Nazianz. orat. 35. circa principium, & 38. circa medium; quod æuum appellat, quia ut perpetuum concipitur.*

Sed dicit tandem aliquis. Non potest corpus per idem numero ubique esse præsens, seu replens duas distinctas partes spatii localis imaginarii, sed hoc ipso quod intelligimus corpus mutare habitudinem ad locale spatium, intelligimus mutari ipsum vbi, & si poneretur idem corpus in duobus locis, & consequenter in duabus partibus spatii imaginarii, necessario haberet duo distincta vbi, quæ omnia suppono ex dicendis Disp. seq. ergo simili modo non potest idem motus per eandem numero durationem esse præsens diuersis partibus interualli imaginarii successuum: ergo hoc ipso, quod intelligitur motus fieri ut coexistens diuersis partibus illius successuum, intelligitur ut habens durationes distinctas.

Respondetur negando consequentiam, & huius ratio iam constat ex dictis supra de permanente duratione. Nam spatium locale concipitur ut permanens & immutabile, & ideo corpus non intelligitur fieri præsens diuersis partibus eius nisi per sui mutationem, & consequenter per acquisitionem alicuius loci seu modi essendi. At vero spatium temporale apprehenditur & concipitur ut transiens & successuum, & ideo, ut intelligatur idem motus coexistens diuersis partibus illius successuum imaginariæ, non est necesse ut distinctos modos reales aut durationes in se habeat, sed solum ut iterum atque iterum fiat, acciditque illi, quod coexistat huic vel illi parti imaginariæ successuum. Nulla ergo ex parte repugnat eundem motum successuum reproduci, neq; magis id repugnat tempori: si secundum se ac realiter consideretur. Quod vero illi repugnet ut concepto in coexistentia ad talem partem imaginariæ successuum, solum addit quandam denominationem rationis nostræ. Vnde non licet inde colligere distinctionem in re inter tempus & motum, cum totum illud sit rationis opus: idemque poterit dici de motu si ut eodem modo coexistens concipiat ac nominetur.

Tertia difficultas de natura entis successuum.

Tertia obiectio seu difficultas obscura superest circa hanc durationem successuum, quia impossibile videtur esse in rerum natura talem modum durationis, quia partes eius, ex quibus componi dicitur, nunquam habent reale esse, quia solum sunt

Ecc 4 vel

XVII.
Obiectio
satis fit.

XVIII.

XIX.

vel præterita vel futura: quæ autem sunt præterita, iam non sunt, & quæ sunt futura, nondum sunt: ergo partes temporis nunquam sunt. Nam partes præterites nullæ sunt, quia nullæ simul existunt, sed quod est præsens, solum est indiuisibile instans, omnibus carens partibus, omnique extensione: alioqui, vel quantum ad illas partes non esset illa duratio successiva vel iam in illa extensione quædam partes essent præterite, quædam futura. Ergo partes temporis nunquam sunt partes existentes: ergo neque sunt partes reales: ergo neque huiusmodi duratio realis est. Atque hinc nascitur alia difficultas, quia intelligi non potest, quomodo possint partes temporis esse præterita, quæ nunquam fuerunt præterites: qua enim via (ut sic dicam) transferuntur præterites: quæ enim partes erunt futura: dicit enim futurum habitudinem ad præsens, futurum enim dicitur quod aliquando erit præsens.

Responsio.

XX.

Res successiva an solvatur ratione vnius momenti existant.

Hæc difficultas eadem est in motu successivo, quatenus talis est, quia in illo etiam nulla pars est tota simul præsens, alioqui iam non esset successiva secundum se totam: unde licet hæc difficultas per se obscura sit, tamen quod ad præsens attinet, potius confirmat identitatem temporis cum motu, nam inde est quod eundem motum existentem vel compositionis partium habeat tempus, quem habet successivus motus. Respondetur ergo durationem esse proportionatam rei quæ durat: quia ergo tempus est duratio motus, ideo successivam & transeuntem existentiam habet, sicut ipse motus. Ad difficultatem autem tactam responsio communis motui & temporis esse solet, res successivas nunquam existere actu nisi ratione vnius momenti, idque satis esse, ut partes earum dicatur existere, & esse præsentis, quia ad vnum instans præsens copulatur, vel præterita, quia ratione alicuius præteriti instantis aliquando præsentis fuerunt, vel futura propter proportionalem rationem. Sic Seneca libro 6. Natural. quæstio. fere in ultimis verbis: *Fluit inquit tempus & auditissimos sui deserit, nec quod futurum est, meum est, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendo.* Et Diuus Augustinus 11. Confess. capite 15. *Si quid intelligitur temporis quod in nullas iam vel in minutissimas momentorum partes dividi possit, id solum est, quod præsens dicatur, quod tamen ita rapina a futuro in præteritum transiit, ut nulla morula extendatur, nam se extenditur, dividitur in præteritum & futurum: præsens autem nullum habet spatium.*

XXI.

Atque hinc aliqui affirmant tempus nihil aliud esse, nisi vnum instans fluens: quod non est ita intelligendum, ac si vere & realiter in tempore esset huiusmodi instans fluens: tum quia cum vera ratione instantis repugnat realis fluxus & successio, tum etiam quia hoc ipso, quod instans intelligitur fluere, intelligitur transire & perire, & alia instantia advenire. Sed sicut Mathematici declarant lineam per fluxum puncti, quamvis nullus sit punctus vere fluens, sed imaginatione cogitur ad declarandam dimensionem lineæ, ita successio temporis declaratur ad instans instantis fluentis, ut intelligatur in tempore nunquam esse aliquid totum simul, nisi instans, per cuius fluxum successio temporis declaratur.

XXII.

Mons Aulthor.

Quamvis autem in fluxu temporis nihil vnum totum simul existat, nisi instans, non propterea existimandum est consistere tempus in sola instantiæ successione, ita ut vno transeunte succedat aliud immediate, & post illud aliud, & sic de ceteris: quam si hoc verum esset, clarius expediretur difficultas tacta: nam si partes temporis solum essent instantia, vel ex instantibus compositæ, facile intelligeretur partes illas transire mediis instantibus præsentibus, sibi que succedentibus. Sed illud nulla ratione verum esse potest, quia non magis potest tempus ex indiuisibilibus consistere quam motus, nec mo-

tus magis quàm magnitudo, vel latitudo spatii, à qua habet extensionem: unde hæc inter se proportionem servant. Constat autem, ex solis indiuisibilibus non posse excrecere magnitudinem, ut in superioribus tactum est, & latius in Physicis probatur. Itaque existit tempus mediis instantibus, ut vere ac realiter fluant partes eius indiuisibiles, & post quolibet instans pars sequatur, & in qualibet parte sint instantia, & inter quolibet instantia sit pars fluens. Quocirca ut recte notavit Durand. 2. distinct. 2. quæstion. 4. num. 14. non est intelligendum tempus ita dici existere per instans, ut partes eius non habeant realem existentiam nisi existentiam instantis: alioqui nihil esset reale in tempore nisi instans. Dicitur ergo tempus existere ratione instantis, quantum ad id quod in eo concipitur tanquam simul totum existens: sic enim verum est denominari tempus existens ab instanti præsentem, tamen ad quædam & intrinsece tempus est existens per suas partes existentes, non quidem simul, sed successivæ vel in transitu, qui est modus existendi talium rerum: Unde tales partes non dicuntur reales præterite quatenus præteritæ quæ iam non sunt, nec solum quatenus futura, quæ nondum sunt, sed quatenus transeuntes sunt: Quomodo dixit August. 11. de Ciuit. ca. 26. *Tempus mater scio, sed non mater futurum, quia nondum est: non mater præteritum, quia iam non est. Quid ergo mater? an præteritum tempus, non præteritum? Nec refert quod partes temporis, dum transeunt, non sint factæ, satis enim est quod actu fiant, quia esse successivum est fieri, ut recte dixit Averroes 3. Physic. comm. 57. & D. Thom. in 2. distinct. 1. quæstione prima, articulo secundo. Atque hæc responsio & doctrina communis est & vera, sed eam latius exponere pertinet ad Philosophos in lib. 3. & 4. Physic. qui etiam in 6. magis ex professo disputant de natura entium successivorum, & modo compositionis eorum.*

Iuxta hanc vero doctrinam formaliter respondendum est ad difficultatem tactam. Primo, ens successivum ut sic, quatenus ens positum est, non coponi ex partibus quæ non sunt, quatenus non sunt, sed quatenus realiter sunt, & transeunt, vel è conuerso quatenus illæ partes considerantur aut iam non existentes, aut nondum factæ, ut sic ens successivum, quod ex eis componitur, non esse omnino positum ens, sed aliquam negationem in suo conceptu includere, nimirum, ut non sit totum simul, & præteritum, quod aliquid eius agendum superest.

Secundo dicitur, hanc negationem per se ac formaliter magis requiri ex parte futuri, quam ex parte præteriti. Itaque in ente successivo per se est ut quilibet pars eius fiat post aliam, ita ut nullam possumus assignare, quæ tota simul facta sit, sed quilibet signata, alia prior sit facta: & ita Aristotel. definit tempus esse numerum motus secundum prius & posterius. Ex quo ordine partium intrinsece sequitur, ut quamdiu res successivæ durat, aliquid eius superest agendum: nam si nihil superesset, iam tota successio esset finita: illud autem quod agendum superest, intrinsece includit non esse factum, & consequenter ut nondum sit: est ergo hæc negatio intrinsece necessaria ex parte futuri. At vero ex parte præteriti solum est per se necessarium, quod ante quamlibet partem signatam aliqua prior pars antecesserit, seu facta sit: quod vero illa pars quæ antecessit, iam non sit, hoc non ita intrinsece includitur in ratione successivæ, quia, licet fingamus totam illam actionem quæ paulatim facta, nihilominus fuisset vera successio in ipsa actione. Et ratio est, quia ut quilibet pars sit prior, satis est quod prius fuerit effecta, etiam si non sit transierit, ac esse desierit, & ideo hæc negatio existendi non ita intrinsece includitur, aut requiritur

tur in parte iam facta, quæ præterita dicitur, sicut in futura. Vnde etiam in superiori disputatione dicebamus, in intentione qualitarum dari successivam mutationem in ipsa prima effectione intentionis (ut sic dicam) quæ per modum conservationis potest posse tota simul manere, quia partes illius actionis, quæ successivæ sunt, non semper transeunt secundum suum esse reale, sed permanere interdum possunt per modum conservationis. Quod si hoc verum est optime ex eo declaratur, partes reales successivæ etiam si successivæ fiant, veram & realem existantiam habere quandoquidem, secundum illam possunt aliquid simul manere, si necesse sit, vel si aliunde non sit repugnantia.

XXV.

Dices, hinc sequi, etiam partes temporis licet successivæ fiant, posse prout fiunt, non statim transire, sed permanere, quod inauditum est: perinde enim est, ac si diceretur totum tempus præteritum nunc simul posse esse. Respondetur negando consequentiam, formaliter loquendo de tempore ut tempus est: nam formaliter consistit in priori & posteriori ut sic, quæ numerantur vel numerari possunt in motu, ut ex definitione Aristot. patet, vnde hoc ipso quod cessat vel transit ratio prioris vel posterioris, cessat ratio temporis. Nihilominus tamen si verum est partes eiusdem actionis, quæ successivæ sunt posse simul conservari, etiam est verum realem durationem illarum partium, quæ successivæ factæ est, totam simul permanere posse: sed dum sic permanet, iam non habet rationem temporis, sed unius instantis, sicut illa actio vel mutatio iam non habet rationem motus successivi, sed actionis vel conservationis instantaneæ. Atque ita semper servatur proportio inter motum & tempus, magisque declaratur identitas eorum secundum rem.

XXVI.

Tertio tandem dicendum est ad ultimam partem propositæ difficultatis, fluxum temporis & cuiuscunque rei successivæ fieri per præsens, & præteritum: quod autem dicitur præsens, si intelligatur totum simul, solum est instans. Tamen quia post quodlibet instans immediate fit pars, illa etiam dici potest esse præsens, non quia sit tota simul, sed quia est quæ actu & immediate sit: tamen sicut nulla pars determinata est immediata instanti secundum se totam, ita nulla est, quæ post instans sit tota præsens, si desinit fumatur, sed ante quamlibet signatam est alia, quia illa præsentia non simultanea est, sed successiva, cuius hæc est natura & compositio, quæ à nobis non potest amplius declarari.

SECTIO X.

Utrum ratio mensuræ durationis alicui temporis proprie conveniat, & respectu quarum rerum.

E.

Actenus de duratione in cōmuni, & in particulari differuimus, secundum absolutam rationem & essentiam durationis, quam simul ostendimus non consistere in ratione mensuræ. Quia vero hæc ratio mensuræ adiungi potest durationi, & secundum eam rationem frequenter nominari, & explicari solet durationis ratio, ideo illam etiam declarare necesse est. Oportet autem distinguere rationem mensuræ passivæ, vel activæ, prout declaravimus tractando de quantitate. Item distinguenda est mensura perfectionis à mensura quantitativa, seu per modum quantitatis: hic enim non agimus de priori, quia ut sæpe diximus, ille modus mensuræ nihil habet peculiare in durationibus, sed cōmunis est omnibus generibus, quatenus primum in vnoquoque genere esse potest hoc modo aliorum mensura ut circa lib. 10. c. 2. tactum est. Agimus ergo de mensura du-

rationis, quatenus modo quātitatīo seu ad modum quantitatis mensurare potest.

Prima assertio.

Quod ergo attinet ad mensuram passivam certum est temporalem durationem ex se mensurabilem esse, nam omne id, quod est aliquo modo quantum vel extensum, mensurabile est: duratio autem successiva est suo modo quanta & extensa, saltem per accidens, quod satis est, ut secundum eam rationem mensurabilis sit, quod satis constat ex superius dictis de quantitate. Et ex ipso usu hoc est etiam manifestum, nihil enim est frequentius, quam actiones nostras tempore mensurari: maxime autem mensuramus in illis durationes earum: sunt ergo omnes huiusmodi durationes ex se mensurabiles, eadem enim est ratio de omnibus similibus. An vero eadem ratio sit de permanentibus seu indivisibilibus durationibus dicemus inferius. Prius enim inquirendum est, quæ mensura fiat mensurabiles huiusmodi durationes.

II.

Secunda assertio.

In qua re illud etiam certum nobis est nullam durationem successivam esse mensuram illius motus, cuius est duratio, sed eo modo quo duratio successiva mensurabilis est per aliam durationem distinctam esse mensurandam. Hoc sæpe probatum est in superioribus, quia nulla res est mensura sui ipsius, præsertim loquendo de mensura reali. Item quia mensura sumitur ut medium ad cognoscendum id quod mensuratur: nos autem non cognoscimus quantum daret actio per propriam & intrinsecam durationem eius, sed comparando illam cum alia distincta duratione cuius quātitas nobis notior est. Quod si actionem aliquam per suammet durationem cognoscere mus ita ut statim sine alio medio de illa iudicare possemus, non uteremur illa tanquam mensura, sed immediate, & per se ipsam illam cognosceremus.

III.

Tempus nō est mensura motus cuius est duratio.

IV.

Nec obstat instantia, quæ aliqui obiciunt de tempore quod est in motu primi mobilis, quod est mensura intrinseca eiusdem motus, quia non habet superiorem mensuram extrinsecam, qua mensurari possit. Respondetur enim negando assumptum, loquendo proprie & adæquate de mensura intrinseca, sed ad summum possumus per unam partem illius motus repetitam mensurare totum, ut per horam, diem, & per diem, annum, &c. In quo mensurandi modo iam est mensura in re aliquo modo distincta à mensurato: ipsum tamen totum per se ipsum mensurare non possumus neque designatam partem etiam minimam, per se ipsam notam sine mensura, aut alia extrinseca duratione uti ad sumendam certam de illa notitiam, etiam si mensura illa perfectione inferior sit, id enim parum refert, dummodo sit notior, & ad usum mensurandi accommodata seu proportionata, ut inferius etiam ostendemus.

Tertia assertio.

Præterea est certum, durationem successivam non esse naturam suam mensurabilem per permanentem. Hoc etiam satis constat ex usu. Et ratione probari potest ex illo axioma, mensura debet esse homogenea mensurato: mensura enim permanens & successiva, non sunt homogeneæ. Sed responderi potest, non oportere, mensuram & mensuratum esse eiusdem generis proximi: satis est enim si in remoto genere conveniant: imo & Analoga convenientia interdum sufficit, nam primum ens dicitur esse mensura omnium aliorum. Quod si dicas, hoc esse verum in mensura perfectionis, quia in illa minus proprius

V.

Duratio successiva non est com naturalis mensura permanenti.